

Uzroci Balkanskih ratova

Antekolović, Luka

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:099831>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Luka Antekolović

UZROCI BALKANSKIH RATOVA

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Luka Antekolović

UZROCI BALKANSKIH RATOVA

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Mijo Beljo

Zagreb, 2023.

Sažetak

U radu je prikazano stanje na Balkanu prije početka Balkanskih ratova, tj. kakvo je bilo stanje u svakoj balkanskoj zemlji. Propadanje Osmanskog Carstva dovelo je do pitanja podjela teritorija unutar balkanskih zemalja. Da li je upravo pohlepa za širenjem teritorija dovela do komplikacije stanja i ratova na Balkanu? Uzrok Prvog balkanskog rata bio je upravo Balkanski savez kojeg su stvorile zemlje za zajedničku borbu protiv Osmanlija, dok je uzrok Drugog balkanskog rata bilo stvaranje Albanske države te potpora Austro-Ugarske nezavisnosti te države iz razloga što Bugarska nije htjela pristati na novu podjelu granica između njih, Srbije i Grčke.

Ključne riječi: Prvi balkanski rat, Drugi balkanski rat, Osmansko Carstvo, Balkanski savez, Uzrok.

Sadržaj

1. UVOD.....	3
2. BALKAN PRIJE POČETKA SUKOBA.....	4
2.1. Osmansko Carstvo.....	4
2.2. Srbija.....	6
2.3. Rumunjska.....	6
2.4. Bugarska.....	7
2.5. Grčka.....	8
2.6. Makedonija.....	8
2.7. Balkanski savez.....	9
3. UZROCI I TIJEK PRVOG BALKANSKOG RATA.....	9
3.1. Balkanski savez.....	10
3.2. Tijek Prvog balkanskog rata.....	13
4. UZROCI I TIJEK DRUGOG BALKANSKOG RATA.....	15
4.1. Početci i uzroci Drugog balkanskog rata.....	15
4.2. Tijek Drugog balkanskog rata.....	17
5. ZAKLJUČAK.....	19
6. Literatura.....	20

1. UVOD

Ovaj će rad pokušati pobliže opisati stanje na Balkanu prije početka Balkanskih ratova. Kakvo je bilo stanje i položaj balkanskih država: Osmansko Carstvo, Srbija, Bugarska, Rumunjska, Grčka, Makedonija. Polagano propadanje Osmanskog Carstva i borbu ostalih balkanskih zemalja za njezin teritorij. Spomenut će se sporazumi koje su balkanske zemlje međusobno potpisivale kako bi došle do što boljeg položaja i većeg teritorija. Balkanski savez koji je bio pokušaj udruženja balkanskih zemalja kako bi se lakše branili i borili protiv Osmanskog Carstva. Glavna tema rada uzroci balkanskih ratova biti će pobliže objašnjenja uz međusobne nesuglasice između balkanskih zemalja, njihovih političkih slaganja/neslaganja, događaja koji su doveli do njegovog početka kao što su nezadovoljstva međusobnom podjelom teritorija i politike nepopuštanja koju su vodile neke od članica Balkanskog saveza. Rad će također u kratkim crtama objasniti i predstaviti tijek i događanja koja su se desila u oba Balkanska rata.

2. BALKAN PRIJE POČETKA SUKOBA

Na području balkanskih zemalja u periodu između Berlinskog kongresa i Prvog svjetskog rata dolazi do procesa nastanka i dozrijevanja nacionalnih država nastalih zbog ubrzanog raspadanja Osmanskog Carstva. Zbog tih okolnosti javlja se i dolazi do seobe stanovništva, ponajviše zbog vjerskih razloga i razlika, ali i zbog konflikta selo-grad. „Muslimani su se od 1878. godine iseljavali iz Bugarske, Istočne Rumelije, dijelova Dobrudže, kao i Tesalije (koja je pripala Grcima) te Krete (koja je 1897. stekla autonomiju).“¹ Loša razvijenost bankarsko-novčarskog sustava direktno je utjecala na oslabljeni razvoj poljoprivrede, te također dolazilo je i do stvaranja viška i kapitala. Proces modernizacije, koji je se u balkanskim zemljama javlja u 19. st., što je relativno kasno kada se uspoređi sa ostalim zemljama Europe, uz kasni početak modernizacija se na balkanskom prostoru javlja u različito vrijeme (ovisi od države do države) i traje poprilično dugo. Za razliku od ostalih zemalja Europe, zemlje na Balkanu imaju jak utjecaj sela, što je usporavalo razvoj građanstva i modernizaciju same države. Sve novonastale države na području Balkana imale su cilj i ideju proširiti granice i svoj ekonomski utjecaj. Samostalnost je postala vrlo bitan element političkog i kulturnog identiteta balkanskih zemalja.

2.1. Osmansko Carstvo

Osmansko Carstvo je tokom 19. stoljeća oslabilo u tolikoj mjeri da su je velesile Europe proglasile “bolesnikom s Bospora”. Na to je veliki utjecaj imala i Balkanska kriza (1875.-1878.). Kriza koja se odnosila na suprotstavljene interese Austro-Ugarske, Rusije i drugih europskih sila prema teritorijima koji će nastati nakon raspada Osmanskog Carstva. „Počelo je bunom kršćanskih seljaka u Hercegovini zbog loših uvjeta (oštra zima, loša žetva, povišeni porezi), a ustanak se brzo proširio na Bosnu.“² Kasnije se rađaju i ustanci u Srbiji, Crnoj Gori te Travanjski ustanak u Bugarskoj 1876., koji se brzo ugasio. U lipnju, 1876. Crna Gora i Srbija objavljuju rat Osmanskom Carstvu. „Međutim, srpska se vojska nije mogla uspoređivati s osmanlijskom te je ruskim ultimatumom Porti okončan rat, a Srbija je spašena od poraza.“³ Za to se vrijeme Rusija pripremala za rat. „Sklapa vojni i politički dogovor s Austro-Ugarskom prema kojem će u Rusko-turskom ratu Austrija ostati neutralna te će zauzvrat dobiti mogućnost okupacije Bosne i

¹ DUKOVSKI, Povijest srednje i jugoistočne Europe 19. i 20. st.: I. dio, str. 231.

² ROHRBACHER, Bishop J. J. Strossmayer's Yugoslavism in the light of the Eastern crisis of 1875-1878, East European Quarterly, str. 345.

³ DUKOVSKI, Povijest srednje i jugoistočne Europe 19. i 20. st.: I. dio, str. 190-191.

Hercegovine.⁴⁴ Rusija izlazi kao pobjednik tog rata, te dolazi ispred vrata Istanbula, 3. ožujka 1878. godine u San Stefanu Porta potpisuje vrlo nepovoljan mirovni ugovor kojim oni gube veliki dio svog teritorija. „Budući da je tim mirom došlo do znatnih promjena granica na Balkanu i porasta ruskog utjecaja nad tim područjem, uzbunile su se ostale europske velesile (Velika Britanija, Francuska, Njemačka i Austro-Ugraska),“⁴⁵ te na kraju dolazi do održavanja Berlinskog kongresa. „Zaključcima Berlinskog kongresa Bugarska, Rumunjska, Crna Gora i Srbija postaju neovisne, a Bosna i Hercegovina dobija autonomiju. Rusija je nazad dobila Besarabiju, a Rumunjskoj je vratila Dobrudžu, Grčka zahtijeva područje Albanije, Epir, Tesaliju i Kretu (obećana joj je neznatna promjena granice prema Tesaliji i Epiru).“⁴⁶ Porast nacionalne svijesti i velika želja za samostalnost balkanskih zemalja te teža provedba unutarnjih reformi učinit će Osmansko Carstvo sve slabijim. Pod velikim pritiskom mladoturaka, sultan Abdul Hamid II. 1876. godine proglasio je Ustav. „Temeljne točke Ustava bile su ravnopravnost svih osmanskih podanika te uvođenje parlamenta, individualna sloboda, slobode tiska, pravne reforme i reforme obrazovnog sustava. Bio je na snazi samo dvije godine.“⁴⁷ Slabljenje Osmanskog Carstva iskoristila je Francuska tako što je okupirala Tunis 1881., Egipat pao pod vlast Britanije, 1885. godine Istočna Rumelija ujedinila se je s Bugarskom, a 1878. dolazi do ustanaka na Kreti. Tokom 90-ih godina 19. st. konstantno dolazi do velikih stradanja u Armeniji (1894.-1896.). Pokret mladoturaka stvoren je na težnjama da se provedu reforme. „Zbog svojih modernističkih i revolucionarnih ideja, mladoturci su morali djelovati u tajnosti i uglavnom u inozemstvu. Godine 1907. mladoturski pokret prozvaio se Odborom za ujedinjenje i napredak, a djelovao je iz Pariza. Solun je bio glavno sjedište mladoturskih zavjerenika unutar Carstva te je iz Soluna dan znak za pobunu 1908. godine. Iste je godine, pod pritiskom, Sultan objavio Ustav.“⁴⁸ Vrhovna vlast Sultana podređena je ustavnoj zakletvi, a Parlament je dobio moć da ga može skinuti sa prijestolja u bilo koje vrijeme. Određena je odgovornost koju ministar i predsjednika prema Parlamentu, umjesto prema Sultanu kojemu je bilo naređeno da sazove parlament. Sultanovo pravo veta smanjeno je na minimum. Uz velike napore ustavne vlade da stabilizira političku situaciju u Carstvu, uoči Prvog svjetskog rata Carstvo pogađaju nemiri. Sultan Abdul Hamid II. bio je skinut s prijestolja, a za novog sultana proglašen je njegov brat Mehmed V., koji je bio lako upravljiv od strane mladoturaka.

⁴ ROHRBACHER, Bishop J. J. Strossmayer's Yugoslavism in the light of the Eastern crisis of 1875-1878, *East European Quarterly*, str. 358.

⁵ DUKOVSKI, *Povijest srednje i jugoistočne Europe 19. i 20. st.*: I. dio, str. 192.

⁶ KUJUNDŽIĆ, *Balkanski ratovi (1912.-1913.)- kontekst, značaj, posljedice*, str. 169.

⁷ ISTO, str. 169.-170.

⁸ ISTO, str. 170.

2.2. Srbija

Od Berlinskog kongresa Srbija više nije bila lider među balkanskim Slavenima. Više nije osmanski vazal ali postaje habsburški vazal. Novostvorena srpska vlada prihvatila je trgovinski sporazum s Austro-Ugarskom koji Srbiju čini njezinom agrarnom ovisnicom. Srpski knez Milan IV. Obrenović, uz carsku je potporu, 1882. godine uzdigao kneževinu unutar kraljevine. Što dovodi do toga da je Srbija još više pod utjecajem Beča. Kada je Bugarska 1885. proglašavala aneksiju Istočne Rumelije, kralj Milan II. smatrao je da je time prekršen i Berlinski ugovor, što je promijenilo odnos snaga na Balkanu. Srbija i Bugarska ulaze u rat, a kao pobjednik izlazi Bugarska. „Milana II. 1889. godine nasljeđuje Aleksandar I. (od 1889. do 1903.). Bahatim ponašanjem zamjerio se narodu i vojsci. Koliko se god Srbija tijekom 80-ih godina 19. st. trudila postati gospodarski neovisna o Austro-Ugarskoj, to se nije dogodilo. Kralj je lošim vođenjem samo pogoršavao situaciju.“⁹ Srpsko-ugarski carinski rat završit će trgovinskim sporazumom između Srbije i Bugarskom 1905. Rat je okončan 1911. nakon što je Srbija Austro-Ugarskoj uspjela nametnuti sve svoje uvjete. „Srpsku industriju činila je topolivnica u Kragujevcu, nekoliko pivovara, mlinova i pilana, što stvara nepovoljnu sliku Srbije potkraj 19. stoljeća.“¹⁰ Nakon što je nekolicina vojnika ubila kralja Aleksandra Obrenovića, na njegovo mjesto dolazi Petar Karađorđević (1903.-1918.), sin kneza Aleksandra. Međusobni odnosi između vojske i političara prije Balkanskih ratova bili su napeti i na rubu incidenta. Aneksija Bosne tumačena je kao prijetnja njihovim nacionalnim interesima. Misli o jedinstvu svih Jugoslavena ponovno su oživjele početkom 20. stoljeća, a sa njima i ideja o Velikoj Srbiji.

2.3. Rumunjska

Nakon što je stekla neovisnost, Rumunjska je 1881. proglašena kraljevinom. Probleme im stvara gubitak etničko rumunjske Besarabije i dobitak etničko nerumunjske Dobrudže. Uz sve te neprilike, Rumunjska se mogla pohvaliti najnaprednijim gospodarstvom na Balkanu. Za vrijeme liberalne vladavine Iona Brătianua, Rumunjska je postala neovisna kraljevina s osuvremenjenim zakonodavstvom. Kao i drugim zemljama, Bugarska se htjela ugledati na Zapad. „Stvaranje nacije jednako je stvaranju nacionalne države kao i stvaranju nacionalne crkve.“¹¹ Rumunjska pravoslavna crkva postala je samostalna, ali je ostala pod nadzorom države. Trgovinskim sporazumima iz 1885. s Austro-Ugarskom, Rusijom, Francuskom, Velikom Britanijom, Italijom i Njemačkom, doprinijeli su porast financijskog poslovanja. Obrambenim sporazumom iz 1883. s

⁹ KUJUNDŽIĆ, Balkanski ratovi (1912.-1913.)- kontekst, značaj, posljedice, str. 170.

¹⁰ ISTO, str. 170.

¹¹ ISTO, str. 171.

Austro-Ugarskom, Rumunjska odlazi na stranu Trojnog saveza. Rumunjska je imala loše odnose s Bugarskom zbog Dobrudže, te Grčkom, dok s Osmanskim Carstvom odnose nisu ni imali. Jedino su sa Srbijom odnosi bili prijateljski. Rumunjska vlada je nakon ustanka seljaka u kojem je smrtno stradalo otprilike 10 000 stanovnika, morala provesti nekolicinu reformi s ciljem da poboljša život na selu. Jonel Brătianu (stariji sina Iona Brătianua) nastavio je s reformama koje su prekinute tek uključivanjem Rumunjske u Drugi balkanski rat.¹²

2.4. Bugarska

Bugarska je Sanstefanskim mirom 1878. postala djelomično samostalna. Kneževina Bugarska i provincija Istočna Rumelija još su službeno pripadale Osmanskom Carstvu. Za upravom ruskog carskog komesara, kneza Aleksandra Dondukova-Korsakova, 1879. uprihvata se Trnovski ustav (Narodnu skupštinu čine plaćeni zastupnici koji moraju biti pismeni i stariji od 30 godina, a biraju se direktnim glasovanjem svih punoljetnih muškaraca). Pravoslavlje postaje službena državna vjera. Najbitnije je bilo nacionalno jedinstvo. Godine 1885. (6. rujna) proglašeno je sjedinjenje Istočne Rumelije i Bugarske. Nekoliko dana kasnije 18. rujna bugarski Centralni revolucionarni komitet izvršava vojni udar u Plovdivu. Stefan Stambolov, predsjednik Narodne skupštine prisilio je Cara da prizna ujedinjenje. Protiv njihovog ujedinjenja bile su Grčka, Rusija i Srbija koja je 14. studenog objavila rat Bugarskoj. Bugari poražavaju Srbiju u Bitci na Slivnici. Uz pomoć Habsburške Monarhije, Srbija spašena je od napada Bugara. Kneževsku stolicu 1887. preuzeo je Ferdinand I. koji je imao odlične rodbinske veze s europskim monarsima te je uz pomoć njih Bugarskoj otvorio vrata u Europu. Tadašnji predsjednik Vlade bio je Stefan Stambolov. Na njegovo mjesto, nakon što je ubijen u atentatu, stupio je Konstantin Stoilov (1853. - 1901.). Nakon smrti ruskog cara Aleksandra III. (1894.) nestala je i najveća prepreka priznavanju Bugarske. Da se riješi sporno pitanje vjere, bugarski princ Boris prešao je na pravoslavlje. „Knez Ferdinand preuzeo je upravu nad cjelokupnim političkim sustavom zemlje. Međutim, stanje u državi je i dalje bilo teško. Autarkično poljoprivredno gospodarstvo nije moglo izaći na tržište jer viškova nije bilo, a bankarski kreditni sustav još nije bio dovoljno razvijen. Usto se događao još jedan usporedni proces između sela i grada.“¹³ Kriza iz 1899. potaknula je stvaranje Bugarskoga zemljoradničkog narodnog saveza, što je bila prva seljačka stranka na Balkanu. Najkritičnije je bilo pitanje Makedonije. „Kako bi zaustavila proces političkog slabljenja, Bugarska se trebala sporazumjeti s Turcima i Srbima. Uslijedili su dogovori 1904. i 1905., no oni nisu nijednu stranu ni na što

¹² DUKOVSKI, Povijest srednje i jugoistočne Europe 19. i 20. st.: I. dio, str. 249-251.

¹³ KUJUNDŽIĆ, Balkanski ratovi (1912.-1913.)- kontekst, značaj, posljedice, str. 171.-172.

obvezivali. Stanje u državi postaje teško - štrajkovi, političke borbe. Makedonija je za Bugare od 1911. do 1912. bila i vanjsko i unutarnje političko pitanje, do početka ratova na Balkanu.“¹⁴

2.5. Grčka

U Grčkoj se za vrijeme 80-ih godina 19. st. u politici javljaju 2 predstavnika: Charilaos Trikoupis, zastupa centralizam i opire se kraljevim reformama, te Theodoros Deligiannis koji svoju politiku temelji na Kolettisovoj Velikoj ideji. Na Berlinskom kongresu, Grčkoj su ustupljena područja Tesalije i Epira. „Obnova djelovanja društva Heterie filiki, koje sada nosi novi naziv, Društvo naroda, značilo je aktivnije promicanje ideje Velike Grčke. Borili su se za oslobođenje i pripajanje Krete. To se i događa 1896. kada Kreta proglašava ujedinjenje s Grčkom.“¹⁵ Strana je intervencija spasila Grčku od turske okupacije. Carigradski mir vratio je sve na predratno stanje tako što je Grčka morala plaćati ratnu odštetu. Sultan je konačno prihvatio poseban autonomni status Krete. Ustav Krete je u potpunosti podvrgnut grčkoj, grčka policija je postupno mijenjala međunarodne snage, sve do 1909. Kroz to vrijeme traje i proces iseljavanja Turaka. Aneksija Krete još je jedanput pokrenuta 1908. godine, ali bezuspješno. „Razvoj događaja izazvao je nezadovoljstvo prema političarima te dolazi do vojnog udara.“ Venizelos je proglašen premijerom te je počeo provoditi reforme s ciljem ostvarivanja Velike ideje.“¹⁶ „U Grčku će, potom, početkom 20. st., naglo ući francuski kapital, posebice u rudarskoj industriji. Grčka se, zahvaljujući sređenim financijskim prilikama pod Venizelosom, ipak uspjela gospodarski uzdići.“¹⁷

2.6. Makedonija

„Ideja koja je najbolje objašnjena u djelu Jovana Cvijića O etnografiji Makedonije iz 1907. bila je da je slavensko stanovništvo Makedonije nalik tijestu koje okolne pravoslavne države mogu mijesiti po svome ukusu,“¹⁸ „a isto bi se moglo reći i za njezin teritorij budući da su na nju bili usmjereni ekspanzionistički nacionalni programi Srba, Bugara, Grka, Albanaca i Turaka.“¹⁹ Grčka, Bugarska i Srbija bile su one koje su pokušavale sve kako bi oslabile osmanske posjede na Balkanu čak i tada kada je izgledalo da podupiru ideju makedonske autonomije. Veliki broj ustanaka i gerilski rat formirali su makedonsku nacionalnu politiku u kojoj je ojačala ideja o makedonskoj nacionalnoj samosvojnosti. Makedonska revolucionarna organizacija (MRO), osnovana je u

¹⁴ DUKOVSKI, Povijest srednje i jugoistočne Europe 19. i 20. st.: I. dio, str. 255-258.

¹⁵ KUJUNDŽIĆ, Balkanski ratovi (1912.-1913.)- kontekst, značaj, posljedice, str. 172.

¹⁶ ISTO, str. 172.

¹⁷ DUKOVSKI, Povijest srednje i jugoistočne Europe 19. i 20. st.: I. dio, str. 259-262.

¹⁸ DESPOT, Balkanski ratovi 1912.-1913. i njihov odsjek u Hrvatskoj, str. 20.

¹⁹ KUJUNDŽIĆ, Balkanski ratovi (1912.-1913.)- kontekst, značaj, posljedice, str. 172.

Solunu od strane zagovornika autonomističke ideje. Naredne su godine u Sofiji makedonski emigranti i nezadovoljnici politikom solunske organizacije osnovali vlastitu organizaciju, Vrhovni makedonski komitet (VMK), čiji je cilj bio poduprijeti ujedinjenje Makedonije s Bugarskom. „VMK i VMRO bili su žestoki suparnici što je na kraju rezultiralo preuranjenim ustankom 2. kolovoza (Ilinden: pravoslavna slava Sv. Ilije) 1903. Ubojstvo lidera VMRO-a Goce Delčeva, nesloga i slaba opremljenost ustanika navijestili su slom ustanka. Kruševska Republika simbol je ustanka.“²⁰ „Ilindenski ustanak donio je i promjenu u odnosima velikih sila prema europskom dijelu Osmanskog Carstva. Javno mišljenje u Velikoj Britaniji izrazito se zalagalo za poboljšanje položaja kršćana.“²¹

2.7. Balkanski savez

Težak položaj Osmanskog Carstva sjedinio je balkanske narode u razmišljanju da se neće moći riješiti njegove vlasti osim ako se ne sjedine. U pregovorima Srba i Bugara glavno je pitanje bila Makedonija. Milovanović je shvatio potrebu saveza Srbije s Bugarima za lakšu obranu od Austro-Ugarske, i taj savez nije tretirao kao sredstvo sa kojim bi mogao osvojiti Makedoniju. Bio je prijateljski nastrojen prema Bugarima te im je često popuštao jer je uvidio da je to važno za pomoć i daljnje napredovanje Srbije. „Za razliku od njega, vođa radikala Nikola Pašić želio je postići savez s Bugarima agresivnim planovima osvajanja Makedonije.“²² Srbija je nakraju ipak priznala autonomiju Makedonije, ali se Makedonija morala pridružiti u Carinsku uniju, pa je sporazum ostvaren. „Sporazum je potpisan u ožujku 1912. godine. Tajni dodatak naviještao je rat protiv Osmanlija i podjelu njihovih područja.“²³ Nakon toga započeli su pregovori s Grčkom. Grčka vlada nije htjela priznati autonomiju Makedoniji. Uz to javlja se problem što bugarska ne želi da se definiraju sfere interesa između dviju država (rasprava o podjeli teritorija Osmanskog Carstva). Ugovor između država je potpisan 29. svibnja 1912. Nedugo zatim se u pregovore uključila i Crna Gora. U periodu prije početka ratovanja, u listopadu 1912. godine, članicama Balkanskog saveza godilo je nekoliko događaja u koja su zadesila Osmansko Carstvo (rat koji su vodili s Italijom i Libiji, te borba protiv Albanskog ustanka).

3. UZROCI I TIJEK PRVOG BALKANSKOG RATA

²⁰ DUKOVSKI, Povijest srednje i jugoistočne Europe 19. i 20. st.: I. dio, str. 269.-271.

²¹ DESPOT, Balkanski ratovi 1912.-1913. i njihov odsjek u Hrvatskoj, str. 22.

²² ISTO, str. 39.

²³ KUJUNDŽIĆ, Balkanski ratovi (1912.-1913.)- kontekst, značaj, posljedice, str. 173.

3.1. Balkanski savez

Prvi Balkanski savez sklopljen je 60-ih godina 19. st., kada je Srbija potpisala niz ugovora sa Crnom Gorom, Rumunjskom, Grčkom i Bugarskom. Iako su svi znali kakav značaj ima ujedinjenje balkanskih naroda, svatko je radio za sebe i dolazilo je do destrukcije. Kroz povijest bilo je nekoliko pokušaja sporazumijevanja balkanskih zemalja u akcijama protiv Osmanskog Carstva krajem 19. i početkom 20. st. (1892., 1897., 1899. i 1904. godine). Do sporazuma nije dolazilo zbog različitog shvaćanja društva i svađe oko podjele pojedinih teritorija. „Kao najjače zemlje na tom prostoru, Srbija i Bugarska pokušavale su sklopiti sporazum u kojem će stvoriti savez protiv Osmanskog Carstva i kako bi oslobodili svoje sunarodnjake koji su bili i dalje podređeni tuđinskoj vlasti. Tijekom 1904. započeli su pregovori Srbije i Bugarske oko sklapanja saveza i nakon usuglašavanja oko ekonomskih i kulturnih odnosa trebalo se dogovoriti i o budućnosti Makedonije, čiji su teritorij zahtijevale obje zemlje.“²⁴ Bugarski predstavnici smatrali su da pod Makedoniju spada teritorij kosovskog, bitoljskog i solunskog vilajeta, dok su predstavnici Srbije smatrali da je kosovski vilajet dio stare Srbije. Pošto je savez bio neophodan, potpisan je ugovor između te dvije zemlje o vođenju zajedničke carinske politike, da pomažu provoditi reforme u solunskom, bitoljskom i kosovskom vilajetu, da imaju zajedničku obranu od napada drugih zemalja i da će za sva sporna pitanja kao onoga tko će izreći presudu uzeti ruskog cara, Nikolu II. Ugovor je potpisan, međutim obje su zemlje provodile drugačiju politiku jer nisu bile spremne na krajnji dogovor u vezi Makedonije. „Srpska i bugarska vlada slale su svoje agente u Makedoniju kako bi agitirali za srpske ili bugarske interese. S vremenom se i grčka vlada uključila u ove zamršene odnose, smatrajući da i oni imaju pravo na dio Makedonije.“²⁵ Neslaganje između balkanskih zemalja dovela je do jačeg pritiska osmanske vlasti, a sve to zbog međusobnog nepovjerenja bugarskog, srpskog i grčkog društva. U narednom razdoblju dolazi do komplikacija u odnosima Srbije i Bugarske zbog uplitanja Austro-Ugarske koja želi vlast nad te dvije države kako bi mogla imati veći utjecaj na Balkanu. Pošto se Srbija tada nalazila u Carinskom ratu s Austro-Ugarskom, luke za izvoz su im bila bugarska pristaništa Burgas i Varna. Kada je došlo do pogoršanja u odnosima, Srbiji je značajno pao izvoz u Bugarsku te su se zbog toga našli u teškom položaju. Vrhunac krize bio je 1907. godine, kada je bugarski ministar vojske zaprijetio Srbiji ratom. Srpska se vlada za pomoć okrenula Osmanskom Carstvu i započela pregovore protiv Bugarske, a ruski je car Nikola II. upozorio Bugarsku i Srbiju da će onaj koji prvi započne rat biti odgovoran i kriv za sva ratna zbivanja i nered. Nakon što su demokrati došli na vlast u Bugarskoj,

²⁴ RUDIĆ, Uzroci i posljedice Balkanskih ratova, str. 15.

²⁵ ISTO, str. 15.

odnosi se dodatno pogoršavaju i povećao se broj lažnih priča protiv Srbije u Makedoniji. Vlast u Srbiji negativno je gledala na zbližavanje Austro-Ugarske i Bugarske zato što se proglašavanje bugarske neovisnosti i aneksija Bosne i Hercegovine dogodila u kratkom vremenu (1908.) što je srpska vlast opisala kao namjeran dogovor i da tu nema slučajnosti u ovim odlukama. „Srbija se otvoreno nalazila ugroženo od strane Austro-Ugarske, dok je Bugarska tek poslije shvatila kakve sve opasnosti može imati njihovo prodiranje na jug ka Solunu. Austro-Ugarska je odučila stvoriti veliku Albaniju koja bi se prostirala skroz do Vardara što Bugarskoj nije odgovaralo.“²⁶ Iz tog razloga dolazi do ponovnog razgovora dviju strana (Bugarske i Srbije). Srpska se vlada željela uvući i Rusiji u pregovore kako bi oni prisilili Bugarsku da odustane od dijela traženih teritorija. Uz Rusiju, u pregovore su se priključile i Velika Britanija i Francuska, kao saveznice Rusije. Ruska je vlada uvidjela bitnost stvaranja saveza na Balkanu, ali taj savez je jedino bio moguć ako se Bugari i Srbi uspiju međusobno dogovoriti oko podjele Makedonije, te oni (Rusi) iz toga razloga svoj utjecaj usmjeravaju na te dogovore. „Nakon 1911. i albanskog ustanka dolazi do zakuhavanja odnosa na Balkanu. Predsjednik srpske vlade Milovan Milovanović otpočeo je ispitivanje bugarskog raspoloženja za savez i uputio je poziv bugarskoj vladi, ali opet dobiva negativan odgovor. Izbijanjem talijansko-osmanskog rata 1911. dolazi do povoljnijih strujanja na Balkanu.“²⁷ Bugarska vlada smatrala je da „mladoturska“²⁸ vlast može početi sustavno narušavati stanovništvo bugarske u Trakiji i Makedoniji. Uz to dolazi do pregovora između Rusije i Osmanskog carstva o otvaranju osmanskih prolaza za rusku flotu, a time bi balkanskim zemljama bile svezane ruke u ofenzivnom ratu protiv Osmanlija, a došlo je i do pregovora Austro-Ugarske i Rumunjske oko statusa Dobrudže (izlaz na Rumunjsko more). Srpska je vlada odmah nakon izbijanja talijansko-osmanskog rata (1911.) skrenula pažnju Antanti na položaj balkanskih zemalja i važnosti stvaranja saveza. U Grčkoj je premijer Elefterios Venizelos smatrao da se Balkanci sami moraju izboriti za svoj status i da ne trebaju očekivati pomoć velikih sila te je inzistirao na povezivanju Bugarske i Srbije. Crna Gora, zagovarala je savez najviše zbog mogućnosti austro-ugarskog prodiranja i protjerivanja osmanske vojske. Upravo takav razvoj događaja u prvih deset godina 20. stoljeća nametnuo je ideju za stvaranje saveza balkanskih zemalja jer nijedna država nije samostalno mogla u borbu protiv još uvijek jakog Osmanskog Carstva, bez obzira koliko je carstvo bilo oslabljeno. Razlog stvaranja saveza bio je oslobađanje područja koja su nakon stvaranja nacionalnih država na Balkanu i dalje bili pod vlasti osmanlija, te također još jedan cilj

²⁶ RUDIĆ, Uzroci i posljedice Balkanskih ratova, str. 16.

²⁷ ISTO, str. 16.

²⁸ Mladoturci su članovi turske nacionalističke i reformističke organizacije koja je osnovana pri kraju 19.st. Zalagali su se za novu i moderniju tursku.

bila je zajednička obrana balkanskih naroda od imperijalističkih sila koje su bile podijeljene u dvije međusobno "zaraćena" strane (Trojni savez i Antanta), koje su od ruševina Osmanskog Carstva htjele uspostaviti vlastitu vlast i utjecaj. U početku su pregovori između Srbije i Bugarske tekli polako i s puno kompromisa s obje strane, došlo je do komplikacija u pregovorima oko pitanja podjele Makedonije. Bilo je potrebno čak pet mjeseci kako bi se složili oko svih uvjeta te je Ugovor o prijateljstvu i zajedničkom savezu između Bugarske i Srbije potpisan 13. ožujka 1912. s tajnim dodatkom i vojnim sporazumom potpisanom 2. srpnja 1912. i sporazumima glavnih oficira. „Potpisan ugovor imao je nekoliko obavezujućih točaka, a to su bile sljedeće točke: Bugarska je u ratu protiv Osmanlija morala pokrenuti vojsku od 200 000 ljudi, a Srbija 150 000 ljudi i Bugarska je morala pomoći Srbiji u slučaju napada Austro-Ugarske, a Srbija Bugarskoj u slučaju napada Rumunjske.“²⁹ Ova točka je bila je trn u oku za bugarskog kralja Ferdinanda koji ju nije prihvatiti zbog njegove uske povezanosti s Austro-Ugarskom, ali je nakraju ipak bio primoran prihvatiti i tu točku nakon što su mu zaprijetili da Bugarska neće dobiti traženi zajam. Za podjelu Makedonije, dogovoreno je kako će se problematičan dio teritorija naći pod zajedničkom upravom. „Nesporan srpski teritorij bio je sjeverno i zapadno od Šar-planine, nesporan bugarski teritorij bio je od rijeke Strume i Rodopa, a sporan teritorij bio je između Šar-planine, Rodopa, Egejskog mora i Ohridskog jezera i zbog obmane Makedonaca ovaj su teritorij proglasili kao određenom autonomijom Makedonaca. Granica je bila od Golemog vrha preko Sopota na Vardaru do Ohridskog jezera i niti jedna država nije smjela preći ovu granicu.“³⁰ Ruski se car kao odabrani arbitar složio ovom podjelom i vidio da preko Balkanskog saveza može upravljati na Balkanu. „Grčka je u pregovore s Bugarskom stupila još 1911. i nakon srpsko-bugarskog saveza, obnovljeni su pregovori u kojima su se obje zemlje odrekle zahtjeva za podjelom Makedonije, a Ugovor o savezu potpisan je krajem svibnja 1912., a u listopadu je potpisana i Vojna konvencija.“³¹ Srpsko-grčki pregovori nisu tekli dobro zbog odbijanja Grčke da pomogne Srbiji u slučaju napada Austro-Ugarske te zbog srpsko-bugarskog odbijanja da daju osvrst u svoj ugovor grčkim vlastima. Sporazum između Srbije i Grčke nakraju je ipak sklopljen početkom Prvog balkanskog rata i s obje je strane postojala prednost za rat protiv Osmanlija. Crna Gora i Bugarska sklopile su međusobni usmeni sporazum o zajedničkom ratu protiv Osmanlija, a Srbija i Crna Gora su 6. listopada 1912. sklopile zajednički sporazum, i pomoću tih je dogovora/sporazumima stvoren Balkanski savez. „Ovaj savez bio je vojnički savez, a ne

²⁹ RUDIĆ, Uzroci i posljedice Balkanskih ratova, str. 17.

³⁰ ISTO, str. 17.

³¹ ISTO, str. 17.

revolucionarni savez, kojeg su balkanske zemlje sklopile protiv Osmanlija. On je utemeljen na pogodbama i kompromisu zemalja koje su morale ograničiti svoje prohtjeve i ovo se može smatrati započinjanjem kasnijeg sukoba. Savez je predstavljao i najrealnije stanje u kojem je svim narodima bilo potrebno riješiti Istočno pitanje i zauvijek istjerati Osmanlije iz Europe i tako osloboditi u potpunosti svoje narode.³² Pomoću ovog saveza nastojao se uspostaviti novi društveno-ekonomski poredak te iz toga se razloga savez smatra naprednim i revolucionarnim iako sredstva na kojima je bio osnovan nisu bila revolucionarna. Bugarska i Srbija provodile su vlastite vojne pripreme i nabavljale naoružanja, a pošto se ruska vlada protivila ratu, te su planove bili primorani provoditi u tajnosti. Dogovor o zajedničkom vojnom djelovanju nije bio postignut, međutim srpski i bugarski oficiri ipak su postigli dogovor o tome da će srpska vojska napadati na vardarskom, a bugarska vojska na maričkom bojištu (bitka na rijeci Marici). „Velike sile bojale su se mogućeg ishoda rata i zbog toga su se sve, pa čak i Rusija, zalagale za održanje statusa quo. Balkanskim saveznicima su zabranjivali početak rata, a Osmansko Carstvo su tjeroali na provođenje reformi.“³³ Pošto se reforme nisu provodile, nego je teror povećan, balkanske su zemlje bile u najvećem stanju ratne pripravnosti do sad. Austro-Ugarska smatrala je da, dođe li do rata, samo će bugarska vojska biti uspješna, te da će srpska vojska biti poražena i te će to olakšati položaj austro-ugarskoj vojsci jer će moći napasti i okupirati Srbiju bez većih vojnih manevara u gubitaka. Uz to su vjerovali i da će bitke biti dugotrajne i iscrpne za sve i čekali su mogućnost kada će se napokon i oni moći uključiti u spor na Balkanu. Vojska Osmanskog Carstva mobilizirana je 24. rujna 1912., Srbiji su zabranili prijevoz oružja kroz Solun, nekolicina grčkih brodova bilo je zaplijenjeno i time je krajem rujna i početkom listopada počela opća mobilizacija u Crnoj Gori, Grčkoj, Bugarskoj i Srbiji.

3.2 Tijek Prvog balkanskog rata

„Prva država koja je 8. listopada 1912. objavila rat bila je Crna Gora i to je natjeralo Osmanlije na sklapanje mira s Italijom u Libiji. Srbija, Grčka i Bugarska prekidaju sve diplomatske odnose s Osmanskim Carstvom i objavljuju rat 17. i 18. listopada.“³⁴ Srpska vojska je svoje napade usmjerila prema Sandžaku, Kratovu i Vardaru. Prva bitka odigrala se 23. i 24. listopada kod Kumanova. Nedugo nakon su uslijedili napadi prema Skoplju te su nakon dva dana ušli u grad, dok su sredinom studenog pobijedili i kod Bitolja. Time su uspješno protjerali Osmanlije iz

³² RUDIĆ, Uzroci i posljedice Balkanskih ratova, str. 18.

³³ ISTO, str. 18.

³⁴ RUDIĆ, Uzroci i posljedice Balkanskih ratova, str. 19.

Makedonije. Drugi dio vojske zajedno je s crnogorskom vojskom napadao prema Sandžaku te su tokom bitke probili do obale Jadranskog mora. Vojska Crne Gore opsjedala je Skadar te su im se pridružili i u ovim napadima. „Srpska vojska bila je izuzetno dobro opremljena i nacionalni duh za oslobođenje bio je ogroman. Tako je odaziv u vojsku bio oko 402 200 ljudi, a vojni zapovjednici bili su puni nade i željni vojnih uspjeha.“³⁵ Crnogorska vojska je uz ofenzivu na Skadar, ofenzivu vodila i prema Bijelom Polju, Dečanima i Peći te u početku bez velikih poteškoća osvajaju gradove, ali kasnije dolazi do neuspjeha jer nisu bili dovoljno dobro opremljeni. Bugarska vojska je kao i srpska vojska također imala vrlo dobre uspjehe u borbi kod Kirk-Kilisa i Lile-Burgasa. Međutim kod Jedrena su usporeni te od tada za njih počinje teška borba. Bugari su tražili pomoć od srpske vojske koja im je poslala dvije divizije u pomoć. Ponovni napad potkraj studenog nije bio uspješan te su borbe nastavljene tek 1913. Grčka je vojska uspješno zauzela Egejsku Makedoniju sa Solunom i Epirom i krenuli u napade na utvrdu Janjina. Osmanlije se nalaze u teškom položaju i sklapaju tromjesečni moratorij 3. prosinca u kojem su borbe obustavljene. „Balkanski saveznici su zahtijevali da im se predaju gradovi koje su opsjedali, ali kako to Osmanlije nisu prihvatile, 3. veljače 1913. borbe su nastavljene.“³⁶ „Osvojeno je Jedrene uz zajednički napad Bugara i Srba, Skadar je, također, uz srpsku pomoć opsjedala crnogorska vojska, ali su nakon povlačenja srpske vojske, Crnogorci sami osvojili Skadar.“³⁷ Sve ukazivalo na to kako su balkanske zemlje uspjele u svojim dogovorima, ali nisu računali na to da će se velike europske sile umiješati u sukob. Iako su u početku zagovarali status quo, europske sile ipak su morali prihvatiti pobjedu Balkanskog saveza. Odlučili su da će prihvatiti novo stanje na Balkanu, ali se svaka od njih nastojala što više umiješati u pregovore kako bi povelj svoje interese. „Osmansko Carstvo je tijekom tromjesečnog moratorija tražilo da se proglasi autonomija Makedonije na čelu s princem protestantom, autonomna Albanija s osmanskim suverenitetom i upravom njihova princa, o Kreti bi odlučivali oni i velike sile, a drinopoljski vilajet (Jedrene) i egejsko otočje ostali bi pod osmanskom kontrolom.“³⁸ Mirovni pregovori vođeni su u Londonu i prvo su morali riješiti niz sukoba. Austro-Ugarska zahtijeva od Srbije da se njihova vojska mora povući s jadranske obale uprotivnom će objaviti rat Srbiji. Austro-ugarska bila je spremna popustiti jedino ako Srbija s njima potpiše carinski savez, što je Srbija ipak odbila. Crnogorcima su uvjetovali da ako se ne povuku iz Skadra da će napraviti pomorsku blokadu protiv njih, a ako žele zadržati Skadar moraju predati Lovćen ili njegov zapadni dio. „Albanski vođa Ismail Kemal poveo je pobunu protiv srpske vojske i upućen

³⁵ ISTO, str. 19.

³⁶ ISTO, str. 19.

³⁷ ISTO, str. 19.

³⁸ DESPOT, Balkanski ratovi 1912.-1913. i njihov odsjek u Hrvatskoj, str. 97.

iz Beča, on je 28. studenog 1912. u Valoni, proglasio albansku državu.³⁹ Srbi su bili prisiljeni na povlačenje i tako su ostali bez izlaza na more. U cilju da stvore veliku albansku državu, Austro-Ugarska je zatražila da se Albaniji pripoje Prizren, Dečani, Đakovica, Ohrid i Debar, ali su od toga ipak odustali jer su se tu umiješali rusi i zahtijevali ostanak tih gradova pod vlašću Srbije i zaprijetili Austriji ratom. Krajnji mir sklopljen je 30. svibnja 1913. u Londonu i time je stvorena nezavisna Albanija, Srbija je izgubila izlaz na more, Osmanlijama ostaje samo uski dio oko Istanbula, Grčkoj se pripojila Kreta i otoci, a plaćanje ratne odštete nije prihvaćeno. Potpisivanjem ovog mirovnog ugovora niz otvorenih pitanja ostao je neriješen između balkanskih saveznika, zbog kojih će kasnije doći do početka novog rata na Balkanu.

4. UZROCI I TIJEK DRUGOG BALKANSKOG RATA

4.1. Početci i uzroci Drugog balkanskog rata

Pogoršanje u odnosima između saveznika započelo je još za vrijeme Prvog balkanskog rata i to zbog prijašnje neriješenih problema. Bugarska i Grčka nisu imale dogovor o podjeli teritorija u južnoj Makedoniji te nisu imali određenu granicu. Bugarska je u ratu osvojila više nego što su Grci mislili da hoće i to im je sada predstavljalo problem. „Južna i jugoistočna Makedonija, zapadna Trakija, Solun, Kavala, Dram, Sereza, Florina i Bitolj trebali su pripasti Grčkoj po njihovom vojnom planu.“⁴⁰ Kasnije u međusobnim pregovorima odlučuju da će rijeka Mesta biti granica između Grčke i Bugarske u Makedoniji. Bugari to nisu prihvaćali jer su smatrali kako bi njima trebali pripasti Solun i Bitolj. Njihov sukob između razgraničenja je po mnogim tadašnjim političarima bio razlog spoticanja i razlog zbog kojeg bi moglo doći do pucanja Balkanskog saveza. „Bugari su isticali da svakoj od država treba pripasti onoliko teritorija koliko je svaka od njih dala žrtava i uložila u rat.“⁴¹ Ruska je vlada pokušala zaustaviti njihov međusobni sukob, ali bez većih uspjeha. Vidjevši kako oni sami ne mogu pronaći rješenje, odlučili su da nakon potpisivanja mira s Osmanskim Carstvom dođe do arbitraže te da sile Anante odluče o podjeli teritorija. Na sljedećim pregovorima koji su se odvijali u Londonu, grčka vlada ponovno daje prijedlog da se granica nalazi na rijeci Strumi i da Solun ostane pod vlašću grčke, ali Bugari su također željeli sebi pripisati Solun. U rješavanju sukoba uplela se i srpska vlada, ali također kao i ruska vlada, bezuspješno. „Srpsko-bugarski sukob, koji je samo zataškan potpisivanjem saveza Bugarske i Srbije, ponovno se izdigao

³⁹ RUDIĆ, Uzroci i posljedice Balkanskih ratova, str. 20.

⁴⁰ ISTO, str. 21.

⁴¹ ISTO, str. 21.

i prijetio raskidu saveza. Naime, kako je Srbija osvojila dio Makedonije koji je trebao pripasti Bugarskoj i kako im je oduzeta teritorija stvaranjem Albanije i time uskraćen izlaz na more, srpska je vlada odlučila revidirati sporazum s Bugarskom. Htjeli su pomjeriti granicu iza Vardara, tako da Bugari ne dođu na desnu obalu Vardara i da solunsku željeznicu zadrže pod svojom vlašću.⁴² Velike sile pokušale su uvjeriti srpske predstavnike da se ne miješaju u sporazum jer bi mogli izazvati ponovni rat, ali oni nisu poslušali. Bugarski političari i buržoazija nisu htjeli popustiti i odustajati od njihovog ranijeg dogovora. Kralj Ferdinand je poslao svog predstavnika u Istanbul kako bi pokušao sklopiti separatni mir i pokrenuti rat protiv svojih balkanskih saveznika. „Kako je srpska vojska poslala oko 50 000 vojnika u pomoć bugarskoj vojsci kod Jedrena, srpska vlada je smatrala kako imaju i pravo promjene ugovora jer ih ta pomoć Bugarima nije obvezivala. Tenzije su se povećavale, a dosegle su vrhunac kada je Bugarska sklopila separatni mir s Osmanlijama i svoju vojsku prebacila na granicu sa Srbijom i Grčkom.“⁴³ Ruska je vlada pokušala natjerati obje zemlje da nesuglasice riješe mirnim putem, ali ponovo neuspješno. Srpska je vlada pozvala na sastanak sve premijere zemalja Balkanskog saveza, ali samo su Crna Gora i Grčka bile spremne na međusobnu suradnju. Jedina balkanska zemlja koja nije sudjelovala u ratu Prvo balkanskom ratu je Rumunjska jer nisu imali direktnih veza s Osmanlijama te nisu zahtijevali nikakav teritorij od njih. Jedini što su zahtijevali je južnu Dobrudžu od Bugarske. „Njihov uspjeh je bio u tom što su mogli sudjelovati na pregovorima u Londonu, ali bez prava glasa. Za vrijeme pregovora trajali su i bugarsko-rumunjski pregovori u kojima Bugari nisu željeli predati južnu Dobrudžu i zahtijevali su rusku arbitražu.“⁴⁴ Rumunji to nisu htjeli jer bi na arbitražu pristali samo ako bi bila vođena od svih sila Antante. „Bugari su se bojali i mogućeg saveza Rumunjske i Osmanskog Carstva i zbog tog su čak i htjeli pristati na neke ustupke Rumunjskoj.“⁴⁵ Dogovorena je međunarodna arbitraža na konferenciji u Sankt Peterburgu 9. svibnja po kojoj su Bugari bili primorani Rumunjskim predati Silistru s okolnim selima. Obje su strane bile nezadovoljne, ali se nisu smjele suprotstaviti velikim silama jer su jedino mogle stvoriti još veće probleme. Predstavnici srpske i grčke dolazili su u Rumunjsku kako bi postigli dogovor za stvaranje saveza, ali rumunjski političari to nisu prihvaćali jer bi tako samo okrenuli Austro-Ugarsku i Rusiju protiv sebe. „Politička je situacija postala zamršena i njen ishod viđen je jedino u ratu.“⁴⁶ Pošto Bugari nisu prihvaćali zahtjeve koje su postavili Grci i Srbi, oni su međusobno odlučili stvoriti savez jer nisu željeli odustati od svojih

⁴² RUDIĆ, Uzroci i posljedice Balkanskih ratova, str. 21.

⁴³ ISTO, str. 21.-22.

⁴⁴ ISTO, str. 22.

⁴⁵ DESPOT, Balkanski ratovi 1912. – 1913. i njihov odjek u Hrvatskoj, str. 96.-99.

⁴⁶ DESPOT, Balkanski ratovi 1912. – 1913. i njihov odjek u Hrvatskoj, str. 110.-111.

teritorija. Prvi pravi sastanak grčko-srpskih predstavnika održali su srpski prestolonasljednik Aleksandar Karađorđević i grčki princ Nikolas, tada je kao solucija predložena zajednička granica od Ohrida preko Bitolja do Štipa. Grci su i dalje pokušali voditi pregovore s Bugarima jer su bili u strahu da bi Srbija mogla zatražiti pomoć od njih u slučaju da Austro-Ugarska napadne. „Zvaničan savez nije proglašen do potpisivanja mira u Londonu 30. svibnja, a već je sljedećeg dana u Solunu potpisan ugovor po kojem je Srbija dobila pravo korištenja solunske luke 50 godina za slobodan uvoz i izvoz. Ovim je savezom Bugarska dobila novog protivnika i to zahvaljujući svojoj nesložnoj vlasti.“⁴⁷ Uz ugovor o savezu također je potpisana i vojna konvencija, a obje su se zemlje obvezale da će si međusobno pomoći u slučaju da krene rat protiv Bugarske. Granica je trebala biti određena zapadno od Vardara, a nastojala se uspostaviti i ravnoteža između Grčke, Srbije i Bugarske. Crna Gora odlučila se da pošalje jednu diviziju u slučaju izbijanja rata i tako pomoći srpskoj vojsci. Rumunjska, kao novi saveznik, nije pristupila savezu, ali su potvrdili da će pomoći u ratu protiv Bugarske kako bi pridobili željena područja. Srpsko-bugarskim ugovorom bilo je izrečeno da bide li bilo problema s granicom arbitar ponovo biti ruski car, te je tako i trebala biti provedena arbitraža. Ni Srpska ni bugarska strana nisu vjerovala u poštenu arbitražu, ali ju je Bugarska bila spremna priznati samo ako se provede po dogovoru, a Srbija bi je priznala samo ako se dogovor revidira. U obje je zemlje ratno stanje bilo na vrhuncu. Bugari su se uz nagovor kralja Ferdinanda odlučili napasti Srbiju i Grčku. Kralju Ferdinandu je to od početka bio plan jer se smatrao austro-ugarskim čovjekom.

4.2. Tijek Drugog balkanskog rata

„Po naredbi kralja Ferdinanda bugarska vojska je bez upozorenja i objave rata napala srpske i grčke vojnike u noći između 29. i 30. lipnja 1913.“⁴⁸ Napad je bio odrađen na spornoj Južnoj granici. Na početku Bugari su bili uspješniji i osvajali su gradove koji su bili pod srpskom kontrolom, međutim krenuo je i protuofenziva srpske vojske. Najteže borbe vodile su se na Bregalnici i kod Zletovske rijeke. Dana 6. srpnja srpska je vojska uspješno ušla u Kočane, a dva dana kasnije u Štip. Grci su kod Kukuša, također uspjeli odbiti bugarsku vojsku i tako nastavili dalje zajedno sa srpskim vojnicima. Bugari napadaju Solun, sa željom da protjeraju grčku vojsku. Napad je odbijen, a bitke su se nastavile. Bugari svoje su napade nastojali prikazati kao incident i odbijajući ih prikazati kao oblik rata. Razlog bezuspješnog napada je spora provedba plana te je tako propao i faktor iznenađenja. „Grci su osvojili Kilkis, Nigritu, Dojran, Strumicu, Ser i Kavalu do

⁴⁷ ISTO, str. 112.-113.

⁴⁸ RUDIĆ, Uzroci i posljedice Balkanskih ratova, str. 23.

11. srpnja. Crnogorska divizija uključila se u rat 2. i 3. srpnja, a Rumunjska 10. srpnja.⁴⁹ Bugari već tada znaju da je rat izgubljen te se nisu ni borili protiv Rumunja. „Osmansko Carstvo, koje je bilo najveći protivnik na Balkanu, uključilo se u rat 20. srpnja jer su željeli povratiti Jedrene i to su ostvarili 23. srpnja.“⁵⁰ Bugari uvidjevši da će izgubiti rat pokušali su zatražili mir uz posredovanje Rusije i Rumunjske, međutim bezuspješno. Kralj Ferdinand iz tog razloga stvara vladu koja odgovara Austro-Ugarskoj, a koja je ipak htjela rat isključivo samo protiv Srbije, ali se njezine saveznice Njemačka i Italija sa time ne slažu te ne dopuštaju to. U Nišu 30. je srpnja dogovoreno primirje, a konačani mir proveden je 10. kolovoza u Bukureštu. „Posebnim pismom Franjo Josip, austrougarski car i kralj, poručio je kralju Ferdinandu da neće ostati sami i da će Austro-Ugarska intervenirati.“⁵¹ U savezničkoj Njemačkoj vlada strah od toga da bi loša politika na Balkanu mogla ugroziti ostale saveznike na tom području, Rumunjsku i Grčku, koje se nisu izravno priklonile ni Antanti ni Trojnom savezu. Dogovorenim mirom Srbija je dobila Vardarsku Makedoniju bez strumičke oblasti koju su dobili Bugari, Bugarska također dobiva Pirinsku Makedoniju, dok Grčkoj pripada Egejska Makedonija. „Rumunjska je najlakše dobila nova područja jer je njihov premijer nacrtao liniju Tutarkan – Balčik (Dobrudža) i to im je odmah prihvaćeno zbog želje Trojnog saveza za savezništvom s Rumunjskom.“⁵² Zaseban je dogovor sklopljen između Bugarske i Osmanskog Carstva 29. rujna 1913. u kojem pod upravom Osmanskog Carstva ostaju područja zapadno od Marice, bez Dimotike i okolice Svilengrada, zbog zaštite Jedrena. „Bugarski predstavnici to su prihvatili i otpočeli su pregovori o stvaranju saveza protiv Grčke koji je i potpisan 19. kolovoza 1914. na početku Prvog svjetskog rata.“⁵³ Ugovore o miru sa Grčkom Osmansko je Carstvo potpisalo 14. studenog 1913. u Ateni te sa Srbijom u Istanbulu 14. ožujka 1914. i time su okončani Balkanski ratovi.

⁴⁹ RUDIĆ, Uzroci i posljedice Balkanskih ratova, str. 23.

⁵⁰ DESPOT, Balkanski ratovi 1912. – 1913. i njihov odjek u Hrvatskoj, str. 124.-125.

⁵¹ RUDIĆ, Uzroci i posljedice Balkanskih ratova, str. 23.-24.

⁵² ISTO, str. 24.

⁵³ DESPOT, Balkanski ratovi 1912. – 1913. i njihov odjek u Hrvatskoj, str. 132.-133.

5. ZAKLJUČAK

U vrijeme nakon Berlinskog kongresa i prije Prvog svjetskog rata na Balkanu dolazi do sazrijevanja i stvaranja novih mladih država/zemalja. Kako je svaka od tih zemlja gledala svoju korist i kako proširiti svoj teritorij dolazilo je do sukoba, što političkih što ratnih. Oslabljeno ali još uvijek jako Osmansko Carstvo polako gubi svoj teritorij, a balkanske zemlje to vide kao fenomenalnu priliku za proširiti svoj teritorij. Srbija koja više nije bila lider na Balkanu bila je najglasnija te je htjela biti upletena u sve sukobe i sve dogovore. Nisu mogli ratovati sami protiv Osmanlija pa balkanske zemlje stvaraju Balkanski savez kako bi skupa porazili Osmanlije. Velike europske sile miješale su se kako ne bi dolazilo do većih sukoba, međutim nisu uspjeli spriječiti Prvi i Drugi balkanski rat koji je nastao zbog nezadovoljstva podjela teritorija između balkanskih zemalja. Ratovi su se odvijali u 1912. i 1913. godini te su bili samo mali prikaz onoga što tek slijedi, Prvi svjetski rat.

6. Literatura

- [1] KUJUNDŽIĆ, Miroslav. „Balkanski ratovi (1912.-1913.)- kontekst, značaj, posljedice.“ Rostra br. 7, Osijek., 2016.
- [2] DESPOT, Igor. „Balkanski ratovi 1912.-1913. i njihov odjek u Hrvatskoj.“ Zagreb: Plejada, 2013.
- [3] DUKOVSKI, Darko. „Povijest srednje i jugoistočne Europe 19. i 20. st.“ I. dio, Zagreb: Alinea, 2005.
- [4] R. J. Rohrbacher. „Bishop J. J. Strossmayer’s Yugoslavism in the light of the Eastern crisis of 1875-1878, East European Quarterly.“ god. 35, br. 3, 2001, str. 343-371.
- [5] RUDIĆ, Petar. „Uzroci i posljedice Balkanskih ratova.“ Osijek., 2018., 1-35.
- [6] mladoturci. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 4. 9. 2023. < <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?!D=41346> >.
- [7] MATAIJA, Luka. „Ključni događaji Balkanskih ratova.“ Zagreb., 2022. 1.-58.